

Problémy finančního sektoru jako jeden ze zdrojů ekonomických nerovnováh v eurozóně

Ing. Karel Mráček, CSc.

člen předsednictva Asociace výzkumných organizací;
Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.

Vědeckopopularizační konference

**Makroekonomické nerovnováhy a krize v eurozóně:
účinnost dosavadního řešení a možné alternativy**

Brno, 21. listopadu 2014

Projekt byl v období 1. 9. 2009 – 31. 8. 2012 spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

©2014KMráček

Finanční krize a morální hazard v chování bank

- Morální hazard je obecně považován za snahu určitého subjektu v ekonomice maximalizovat vlastní užitek (výnos) v situaci, v níž nenese plnou odpovědnost za důsledky svého rozhodnutí.
- Tím, že subjekt nehradí v podstatě náklady svého rizikového chování, se podporuje jeho sklon k rizikovějšímu chování.
- S tímto morálním hazardem se bylo možno stále více setkávat v bankovníctví – vyústění ve finanční krizi.
- Zároveň působí i určité faktory proti morálnímu hazardu bank. Například tzv. reputační efekt, kdy se banky snaží chovat tak, aby neztratily své renomé na mezibankovním trhu (projevující se při jeho ztrátě případným uzavřením úvěrových linek od jiných bank a vyvolanými problémy v likviditě), ale i u široké veřejnosti využívající jejich produkty a služby.

Finanční krize a morální hazard v chování bank

- Mnohá nyní i dříve navrhovaná regulatorní opatření v EU jsou v rozporu s teoretickými přístupy k regulaci, které akcentují její vazbu na úroveň morálního hazardu.
- Např. podle teorie G. Benstona a G. Kaufmana by mělo základní rozlišení a hodnocení regulatorních opatření vycházet z toho, zda snižují nebo naopak zvyšují morální hazard.
 - regulatorní opatření zvyšující morální hazard
 - *rozšiřování pojištění vkladů, používání bankovní daně bez jakéhokoli vztahu k rizikům, vytváření dodatečných fondů určených k řešení budoucích problémů bank*
 - regulatorní opatření snižující morální hazard
 - *kapitálové požadavky zohledňující riziko, nastavené požadavky na likviditu.*

Finanční a bankovní krize v eurozóně

- Eurozóna – přetrvávající rozdíly v konkurenceschopnosti
- Kapitál sice proudil do ekonomik, které nabízely vyšší úrokový výnos, ale za cenu vyššího rizika (věřitelé – většinou banky zemí „jádra“ eurozóny – toto riziko ignorovali, neboť předpokládali, že v nejhorším bude rizikovějším ekonomikám pomoheno) → eurozóna tedy nepřinesla očekávanou lepší alokaci kapitálu
- Významným faktorem pak bylo, že v podmínkách národní odpovědnosti za záchranu bank vzniká silná vzájemná závislost (jakýsi *bludný kruh*) mezi bankovní krizí a krizí z insolvence národní vlády.
→ Jde o to, když jednotlivé evropské vlády začaly pomáhat svým bankám, většinou si na to musely vypůjčit. Zachraňované banky ale držely státní dluhopisy těchto zemí, a když se stát zadlužoval, hodnota dluhopisů klesala. Banky tak přicházely o prostředky, potřebovaly další pomoc, ale to opět vedlo k dalšímu zadlužení země, dalším problémům bank a tak stále dokola.

Finanční a bankovní krize v eurozóně

- ECB nemá přitom oprávnění pomáhat jednotlivým národním vládám a zpronevěřovat se takto svému prioritnímu cíli zajištění cenové stability.
- Šířilo se vnímání určitého rozporu mezi panevropským bankovníctvím a výlučně národní odpovědností za řešení bankovních krizí.
- Postupující fragmentace finančních trhů na úrovni hranice Sever – Jih, kdy banky zastavují kapitálové toky přes tuto hranici s podporou národních regulátorů s ohledem na to, že případná pomoc bankám je omezena na národní vlády. Vzniká tak i určitý rozpor racionálního chování z hlediska národního státu a z hlediska fungování finančních trhů v eurozóně.

Vývoj bankovníctví v eurozóně v krizovém období

- ECB provedla analýzu vývoje evropského bankovníctví v eurozóně v letech 2008-2012 + indikátory 1. pololetí 2013 a zveřejnila o ní zprávu (Banking Structures Report). Zpráva bude publikována každoročně.

Zjištění:

Evropské banky během krize zeštíhlely:

- Zmenšení bankovního sektoru v eurozóně
 - snížil se objem aktiv o téměř 12 % (na 29,5 bilionů eur)
 - snížil se počet úvěrových institucí o 10 % (z 2 909 na 2 645)
 - počet poboček se snížil o téměř 9 % (na cca 171 tisíc)
 - pokles podílu úvěrů na celkových aktivech ve většině zemí, a to především v letech 2011 a 2012
 - finanční výkonnost zůstala na úrovni z počátku finanční krize

Vývoj bankovníctví v eurozóně v krizovém období

Některá další statistická data z **Banking Structures Report**

- změny především v roce 2009
- v eurozóně nadále největší bankovní sektor Německo (aktiva 7,6 bilionů eur) a Francie (aktiva 6,8 bilionů eur) – stav koncem roku 2012
- v eurozóně průměr 158 obyvatel na 1 bankovního zaměstnance v roce 2012 (145 v roce 2008) – velké rozdíly mezi zeměmi
- v agregované podobě vzrostl medián Tier 1 kapitál z 8 % v roce 2008 na 12,7 % v roce 2012

Vytvoření bankovní unie

Vytvoření bankovní unie jako reakce na systémová rizika, která se ukázala v krizovém období:

1. Nebezpečná vzájemná závislost mezi bankovní krizí a krizí vládních financí
 - bankovní krize ohrožuje vládní finance (trhy s vládními dluhopisy pod tlakem; obavy finančních trhů, že sanace bank prudce zvýší zadluženost vlády);
 - krize vládních financí dopad na bankovní sektor a reálnou ekonomiku (banky jako největší držitel vládních dluhopisů se dostávají do ztrát a omezují úvěrování, odliv kapitálu s ohledem na vládní dluhovou krizi)

Vytvoření bankovní unie

2. Rozpor mezi vysokou mírou liberalizace finančních trhů a jejich regulací z národní úrovně v podmínkách vnitřního trhu EU (často protichůdné zájmy národních dohledových orgánů i jejich rozdílné pravomoci) – fragmentace finančních trhů v eurozóně.

→ **od bankovní unie se očekává**, že je zmírní či eliminuje; lépe vyváží národní zájmy se zájmem posílení finanční stability celé eurozóny.

- Bankovní unie má podle svých strůjců přetnout „začarovaný kruh“ mezi dluhy bank a dluhy států tím, že záchranu bank přenesse na evropský fond a vlády se o ni nebudou muset starat.

Vytvoření bankovní unie a její 4 pilíře

Vytvoření bankovní unie

- hlavním impulsem krizové události;
- mít evropský bankovní systém odolnější proti krizím;
- součást navrhovaných dalších kroků k ještě užší integraci eurozóny, které by podle svých zastánců měly vést k překonání eurokrize.

Navrhovatelé a zastánci versus kritici a odpůrci

- 1. společná pravidla fungování bank**
 - 2. společný evropský bankovní dohled**
 - 3. společný evropský systém pojištění vkladů**
 - 4. společný evropský systém pro řešení krizí**
- **postupné budování bankovní unie, různé rychlosti v případě jednotlivých pilířů**

Pilíře BU a efektivita opatření

- hlavní kritická linie vůči bankovní unii byla založena na poměrně reálné hrozbě toho, že bankovní unie by se stala jen dalším „penězovodem“ ze severu Evropy na její jih (viz zejména koncepce třetího a čtvrtého pilíře)
- rozdílné postoje k bankovní unii, s nimiž se setkáváme v severních a jižních zemích EU
 - zájem Španělska, Portugalska či Itálie o bankovní unii vyplýval z akutní potřeby ozdravit vlastní bankovní systém
 - naopak Německo jako největší přispěvatel do Eurovalu spíše snahy o rychlé spuštění bankovní unie brzdilo s tím, že je třeba realizovat potřebné pojistky proti morálnímu hazardu
- v celkovém konceptu bankovní unie jsou vlastně často konfrontovány *otázky solidarity, a morálního hazardu*; jak přistupovat k solidaritě, aby nenarůstal morální hazard
- vytvořit pravidla postihující neodpovědné jednání manažerů a akcionářů problémových bank

Společná pravidla fungování bank

- nejméně kritizovaný pilíř, nedochází k výraznějším změnám
- hlavní náplň – vytvářet jednotná pravidla bankovní regulace (Single Rule Book) – stanovená EBA
- většina pravidel pro fungování bank byla již dříve zavedena v souvislosti se zavedením vnitřního trhu pro oblast finančních služeb
 - viz např. *společná pravidla platebního styku, kapitálové přiměřenosti, opatření proti praní špinavých peněz, stejné zdaňování úspor, pravidla v oblasti poskytování spotřebitelských úvěrů, apod.*
- nová architektura evropské regulace – 3 nové evropské dohledové orgány (činné od ledna 2011)
 - pro bankovníctví (EBA), pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penzijní pojištění (EIOPA), pro cenné papíry a trhy (ESMA)
- EBA zaštiťuje první pilíř

Společný evropský bankovní dohled

- Argumentace Evropské komise pro jeho zavedení
 - ✓ bankovní skupiny v Evropě fungují v podstatě na nadnárodní bázi, *zatímco* současný bankovní dohled má národní povahu (dohlíží centrální banky členských zemí)
 - *tedy na stejném principu by měl fungovat i bankovní dohled, tzn. být rovněž nadnárodní; kompetence dohledu přesunout na ECB*
- Předmětem kritiky ze strany odpůrců
 - ✓ výrazné omezení vlivu národních dohledových orgánů
 - ✓ ECB nebude mít dostatečnou kapacitu pro důslednou kontrolu zhruba šesti tisíc bank působících v Evropě
 - ✓ obavy bankéřů z „vysávání“ kapitálu a likvidity z dceřiných společností mateřskými bankami (ČR, Německo...)

Společný evropský bankovní dohled

- Názory na záběr bankovního dohledu ECB se pohybovaly s ohledem na koncentraci bankovního sektoru v intervalu 20 až 6 000 bank.
- **Zúžit záběr dohledu ECB jen na velké systémově důležité evropské banky (Německo) – to se pak prosadilo (130 bank, 85 % aktiv)**

Koncentrace bankovního sektoru v eurozóně

Počet bank podle velikosti	Podíl na celkových aktivech	Podíl na celkových depozitech
20 největších bank	68,6 %	cca 60 %
200 největších bank	více než 95 %	cca 85 %

Na cestě k bankovní unii

Společný evropský bankovní dohled

- ECB převzalo od listopadu 2014 novou dohledovou funkci
- důležitý krok k bankovní unii, jejímž cílem má být zabránit opakování krize eurozóny
- Desítky finančních expertů budou z nové budovy ve Frankfurtu dohlížet na 130 největších evropských bank (klíčové banky eurozóny).
- ECB udělala před tím velkou „inventuru“ →

Komplexní hodnocení bank v rámci přípravy na plnění úkolů v oblasti jednotného dohledu:

- Velké banky byly podrobeny hodnocení rizik, přezkoumání kvality aktiv a zátěžovému testu.
- Hodnocení začalo v listopadu 2013 a trvalo 1 rok.
- Hodnocení probíhalo ve spolupráci s vnitrostátními orgány členských států v eurozóně.

Na cestě k bankovní unii

- **3 hlavní cíle** komplexního hodnocení:
 - ✓ podpořit *transparentnost* – zkvalitnit dostupné informace o stavu bank
 - ✓ zabezpečit *nápravu* – v potřebných případech určit a zavést nevyhnutelná nápravná opatření
 - ✓ budovat *důvěru* – ubezpečit všechny stakeholders o celkové stabilitě a důvěryhodnosti bank
- **3 části komplexního hodnocení:**
 1. hodnocení rizik (hlavní rizika včetně rizik týkajících se likvidity, zadluženosti a financování);
 2. přezkoumání kvality aktiv (asset quality review – AQR) – včetně přiměřenosti oceňování aktiv, kolaterálu i souvisejících rezerv;
 3. zátěžový test (odolnost bankovních rozvah v rámci zátěžových scénářů; úkol zjistit, v jaké kondici ve skutečnosti finanční instituce jsou).

Vzájemné propojení jednotlivých částí hodnocení – např. u kapitálu jak při AQR, tak i v základním scénáři zátěžového testu se vycházelo z referenční hodnoty 8 % základního kapitálu Tier 1 (zda banky mají dost kvalitního kapitálu)

Na cestě k bankovní unii

- Komplexní hodnocení se týkalo všech významných bank – **85 % bankovního systému eurozóny**
- *Dosud nejrozsáhlejší kontrola*
Počáteční otázka → *Zlepšila se situace? Vypadnou kostlivci (zejména Španělsko, Řecko, Slovinsko, Itálie)?*
- Souhrnné výsledky komplexního hodnocení jsou zveřejněny na úrovni jednotlivých zemí a bank + případná doporučení k opatřením
- Zveřejnění ještě před tím, než ECB převzala svou dohledovou funkci.

Přezkoumání kvality aktiv

- ECB zakládala svá hodnocení na stavu bankovních rozvah ke konci r. 2013
- Neuspělo 25 bank ze 130 v eurozóně (9 v Itálii, 4 v Řecku, 2 na Kypru, ve Slovinsku a v Belgii, 1 ve Španělsku, Portugalsku, Irsku, Rakousku, Německu a Francii)
- Na konci r. 2013 jim chyběl kapitál v celkové výši 25 mld. eur
→ 12 z nich si již obstaralo chybějící kapitál v celkové výši 15 mld. eur

Na cestě k bankovní unii

- *Nadhodnocená aktiva* – banky podle ECB ohodnotily půjčky a aktiva dohromady na částku o 48 mld. eur vyšší než ve skutečnosti.
- 31 bank mělo sledovaný podíl kvalitního kapitálu pod úrovní 10 % (investoři ji považují za bezpečnou)
- Dalších 28 bank bylo na hraně (překonaly tuto úroveň o 1 p. b.)
- Erste – podíl základního kapitálu k rizikově váženým aktivům 10 %.

Zátěžové testy (stress testy)

- začaly na jaře 2014
- ECB ve spolupráci s EBA prověřovalo kondici 123 bank
- přísnější než před 2 roky (8 z 90 bank tehdy neprošlo – 5 ve Španělsku, 3 v Řecku, 1 v Rakousku)
- Nyní neuspělo 24 bank ze 123 bank (neustály by případnou 3 roky trvající recesi)
- Opět dominovalo jižní křídlo (neuspělo 9 italských bank, 6 řeckých, 3 kyperské, ...)

Na cestě k bankovní unii

- Prověřovanými finančními domy byly také mateřské banky našich velkých bank (český bankovní sektor je na tom velmi dobře, významný přínos do hospodářského výsledku skupin, převaha vkladů nad úvěry)
- Cílem testů obnovit důvěru v bankovní systém, o jehož finančním zdraví se od finanční krize nepřestalo pochybovat.
- Pozitivní očekávání ekonomů na základě zjištěných výsledků – banky budou více půjčovat.

Zátěžové testy odolnosti finančního systému v ČR

- Identifikace rizik a hodnocení odolnosti finančního systému pomocí zátěžových testů bank, pojišťoven, penzijních společností
 - zátěžový test ČNB v případě nepříznivého vývoje spojeného s návratem silné recese
 - banky a pojišťovny podle výsledků zátěžových testů odolné vůči případnému nepříznivému vývoji ekonomiky
 - bankovní sektor – relativně vysoký kapitálový polštář (i v případě nepříznivého scénáře udržení celkové kapitálové přiměřenosti nad 8% regulatorní hranicí); banky obstály i v zátěžovém testu likvidity;
 - období pojišťovny vysoký kapitálový polštář;
 - penzijní společnosti citlivé vůči růstu výnosů držných cenných papírů (v případě budoucího skokového růstu výnosů by musely pravděpodobně navýšit kapitál)

Na cestě k bankovní unii

Společný evropský systém pro řešení krizí (Jednotné řešení bankovních problémů)

- Evropské instituce musely hledat shodu na mnohem spornějším bodě, než je jednotný dohled:
- Kdo případné problémy bank ohrožených krachem zaplatí?
Daňoví poplatníci vs. klienti a akcionáři bank
- Problémy bank má v budoucí bankovní unii řešit jednotný restrukturalizační mechanismus (SRM). Ten bude určovat postup záchrany či případné zavření krachující banky.
- Spor byl však o tom, jakou roli mají hrát daňoví poplatníci a jakou majitelé a klienti banky.

Na cestě k bankovní unii

Velikost rozdílu mezi oběma způsoby řešení ukazují případy z nedávné minulosti:

Irsko – akcionáři a klienti irských problémových bank zůstali stranou, garance vkladů ze strany státu (převzetí naprosté většiny nákladů), následky pociťují daňoví poplatníci dodnes

Kypr – poprvé se stali hlavní obětí nezodpovědného chování bank akcionáři i střadatelé (zabaveny jim vklady převyšující 100 tisíc eur)

- Zásadní rozpor:
 - názory Německa a Nizozemska – požadavek ušetřit daňové poplatníky
 - názory jihoevropských zemí – bez příspěvku z veřejných rozpočtů nebo eurovalu (ESM) se stabilizace bank neobejde
- Nakonec vznikla názorová shoda na širokém využívání principu svépomoci (bail-in) – jen nezbytné zapojování veřejných zdrojů do restrukturalizace bank

Na cestě k bankovní unii

- Přednostně by náklady na ozdravení bank měli nést akcionáři (formou odpisu vlastního kapitálu) a věřitelé (formou odpisů pohledávek či přeměnou pohledávek na akcie)
 - Pro zapojování věřitelů do ztrát by mělo být použito hierarchické pořadí (v zájmu ochrany pojištěných vkladů či vkladů MSP)
- Vyjasňování způsobu fungování SRM
- Potřeba vytvoření dostatečné finanční kapacity pro řešení mnohdy nákladné sanace bank
- ▶ jednotný fond na řešení problémů /SRF/
 - z příspěvků bank vybíraných členskými zeměmi, oslabovat vazbu mezi národním původem příspěvků do SRF a sídlem ozdravované banky, jištění veřejnými zdroji
 - na pomoc velkým a důležitým bankám (jejich pád by mohl ohrozit finanční stabilitu jednotlivých zemí nebo celé eurozóny)
 - Fond se má začít plnit až za 2 roky, má v něm být 55 mld. eur – nedostačující

Na cestě k bankovní unii

Společný evropský systém pojištění vkladů

- Problémy s hledáním kompromisu i u společného celoevropského systému pojištění vkladů
- Klientům zkrachovalé banky kdekoli v rámci unie budou vyplaceny pojištěné úspory do výše 100 tisíc eur ze společného fondu (německým politikům se nelíbí, že by na krach řecké banky dopláceli němečtí střadatelé)
- Zatím tento pilíř neaspiruje na vytvoření celounijního mechanismu
- Směrnice a transpozice do národních systémů pojištění vkladů

Na cestě k bankovní unii

- Původní časový plán je v prodlení. Původní představa o jejím rychlém nastartování od 1.ledna 2013 byla opuštěna, když na jednání Evropské rady v říjnu 2012 byl prodloužen harmonogram vytváření bankovní unie. Stejně tak od 1.1.2014.
- Podcenil se čas na dosažení všech kompromisů a dohod. Často naprosto odlišné názory
- ECB převzala dohled nad největšími bankami eurozóny, ale nebude mít dostatečný nástroj, jak řešit jejich situaci v případě problémů.
- Ambiciózní plán na posílení evropského bankovního systému – učinit ho odolnějším proti krizím – se zpozdil.
- ČR se nová pravidla přímo nedotknou. Členství v bankovní unii a předání dohledu nad bankovními institucemi od národního regulátora k ECB jsou povinné pouze pro země platící eurem. Ostatní členské státy EU se mohou pouze dobrovolně připojit.
- Nejpozději v momentě přistoupení ČR do eurozóny začnou platit přísná pravidla i pro české banky.

Rizika finančního sektoru pro finanční stabilitu

- současná situace

- Světové finanční trhy prošly v minulých letech výraznými výkyvy
 - Finanční trhy eurozóny se v roce 2014 výrazně uklidnily, o čemž svědčí i postupné snižování výnosů státních dluhopisů periferních zemí k úrovním obvyklým u zemí jádra. Finanční sektor v roce 2014 stabilnější než před rokem.
 - Míra nejistoty by se měla ještě snížit po dokončené komplexní prověře bilancí bank uskutečněné v tomto roce.
 - Nicméně finanční stabilita v eurozóně zůstává křehká a je silně závislá i na opatřeních a příslibech ECB.
 - Finančním trhům v eurozóně již sice nedomnuje *smyčka* mezi problémy veřejných financí, riziky v bankovních bilancích a slabou ekonomickou aktivitou (vliv i opatření a přísliby ECB)
- ale zdroje této smyčky trvají:
- v řadě zemí se dále zvyšuje podíl bank na financování rostoucího vládního dluhu;
 - nejisté ekonomické oživení a vysoká zadluženost soukromého sektoru

Rizika finančního sektoru pro finanční stabilitu

- současná situace

- Od roku 2013 sílí však nová rizika související s reakcí finančních investorů na nízké výnosy z bezpečných aktiv – honba za vyššími výnosy – přijímání zvýšených rizik (zárodky bublin?)
- Riziko nadhodnocení některých státních a korporátních dluhopisů
- *Český finanční trh byl výkyvy na globálních finančních trzích v průběhu minulých let rovněž zasažen, nicméně ve srovnání s rozvíjejícími se ekonomikami výrazně méně.*
- *Hlavním rizikem pro český bankovní sektor je potenciální zhoršení kvality úvěrového portfolia v důsledku obnovení nepříznivého vývoje reálné ekonomiky. Jeho zdroje spočívají nejen v možném zhoršení situace v zahraničí, ale i v potenciálním poklesu domácí poptávky.*
- *Celý český finanční sektor pak čelí rizikům souvisejícím s udržováním velmi nízkých dlouhodobých výnosů, neboť při své orientaci na dluhopisová portfolia by mohl být nepříznivě ovlivněn volatilitou na dluhopisových trzích.*

Rizika finančního sektoru pro finanční stabilitu

- současná situace

- *Bankovní sektor v ČR posílil svou kapitálovou přiměřenost. I přes meziroční pokles zisků je nadále dostatečně ziskový a celkově je dobře připraven na nová evropská regulatorní pravidla. Objem vkladů navzdory poklesu vkladových úrokových sazeb nadále vzrostl. Díky vysokému objemu vkladů rezidentů je domácí bankovní sektor dlouhodobě nezávislý na zahraničních zdrojích financování.*
- *Rizika pro bankovní sektor v ČR:*
 - *potenciální ekonomické zpomalení vedoucí k nárůstu úvěrových ztrát a významnému poklesu ziskovosti bankovního sektoru;*
 - *v příštích letech v prostředí nízkých úrokových sazeb lze očekávat pokračování mírného poklesu úrokového zisku.*
 - *úvěrové riziko v bankovních bilancích zůstává nadále zvýšené a v nejbližší době nelze očekávat jeho významný pokles.*

Děkuji za pozornost

Ing. Karel Mráček, CSc.

mracek@avo.cz

m.: 723 079 137